

Teoretiki esassyzlygy

ateizmiň

Category: Edebi makalalar, Kitapcy, Nukdaýnazar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Teoretiki ateizmiň esassyzlygy TEORETIKI ATEIZMIŇ ESASSYZLYGY

■ ATEIZMIŇ TASSYKLAMALARY

Ateizme oňat düşünmek we oňa ynandyryjy jogaplary berip bilmek üçin tassyklamalaryň nämelerden ybarat bolýandygyna, öňi bilen, bakmak gerekdir. Şeýlelik bilen ateistleriň Taňry ynanjy hakynda nämeler pikirlenýändigine, gören we haýsy nukdaýnazardan ugur alyp, dine garşy çykandyklaryna göz ýetireris. Dogrusy, ateistleriň Taňry ynanjy hakynda nämeler aýdyp biljekdiklerini takmyn etmek kyn däldir. Aslynda, ateizm tanadylýarka, onuň kesgitlemesi berilýärkä, azda-kände bu tassyklamalara deglip geçilipdi. Ýöne bu tassyklamalary has detally bir şekilde ele alyp, analiz etmek we çekişmek peýdalydyr.

Ateistler dini içden we daşdan, esasan iki şekilde tankyt etmäge çalşypdyrlar. Daşyndan edilen tankytlara, birinji bölümde-de görüşü ýaly, pozitiwizm esas edilip alnypdyr we dini ynanjyň tebigaty hakynda durlup geçilipdir. Bu şekilde din sosial, psihologik ýa-da antropologik bir fenomen hökmünde kabul edilipdir, şu ýa-da beýleki motiwler bilen soňundanam orta çykypdyr – diýen şekilde birnäçe dar we gülkünç garaýyşlar bilen düşündirjek bolýarlar.

Ikinjidenem, din ateistler tarapyndan içden tankyt edilmäge çalşylypdyr. Şonda ateist dini ynanjyň özenini, häsiýetini göz önüne tutupdyr. Taňry düşünjesini we düşünje bilen baglanyşkly dindar adamlaryň aýdanlaryny özüne esas edip alypdyr we olaryň üstünde döwnäpdirler. Muny şeýdýärkäler, bir topar gapma-garşylyk ýa-da esassyzlyk bilen garşylaşandyklaryna göz ýetirip Taňry ynanjyny çüýredýändirin öýdýärler. Ýöne ateistiň Taňry düşünjesine düşünmekde ejiz

gelyändigine we öňki abraýlaryny ýitirýändiglerine göz ýetirilipdir.

Şeýle garşy tarapy esassyz bolmak bilen aýyplaýan ateistiň özi gapma-garşylykly aňlatmalar ulanypdyr.

Ateistler, köplenç, dine düşünmekde kynçylyk çekipdirler. Dine bolşy ýaly düşünmeýän we dindar adamyň nähili duýgulary başyndan geçirýändigini bilmeýän ateistler bu ýagdaýda dini ynançlary hakyky manysyndan gysartmaga çalşypdyrlar. Ters ýagdaýda ellerinde şeýle bir artykmaç material bolmaýan we original bir tassyklamalary bolmaýan ateistleriň edip biljek artykmaç bir zady-da ýokdur.

Bizi Taňrynyň barlygyna äkidýän älemiň hakykylygyndan hiç kim şübhä goýup bilmez. İçine alýan ähli barlyklary bilen Taňrynyň barlygy tarapynda güýçli bir fakt bolan älemi, dünýäni (gerek teoretiki we gerek bolsa, praktiki taýdan) ýaradyjysyz göz öňüne getirmek-de mümkin däldir. Ynsanyň akylyna şeýle zat gelse-de, munuň amala aşyp biljegini pikir etmek, ähtimallygyň daşyndadyr. Şonuň üçin ateistleriň birnäçe manysyz we näbelli terminler bilen açyklama getirmäge, düşündirmäge çalyşýandyklary we alaçsyz galýandyklary (kynçylyk çekýändigleri) görnüp dur.

Teoretiki taýdan güýçli bolmadyk ateistiň ähli kozury şol ýa-da başga bir görnüşde ynanýan adamyň ýaşaaýyş usulyny, dünýägaraýşyny, barlyk älemi bilen baglanyşykly pikir-düşünjelerini we kanagatlaryny tankyt etmekden ybarat bolup durupdyr. Ýagny aktiw bolup elinde tezisi, tassyklamasy we fakty bolan adam teistdir. Elinde tassyklamasy, fakty we original pikiri bolmaýan adam bolsa, ateistiň özüdür. Onuň edip biljek ýeke-täk zadyny ýa red etmek ýa-da lal-jim bolmaktan ybarat. Şonuň üçin hakyky ateist özüniň ateistdigini düşündirmegiň zerurlygyny duýmaýan, munuň bilen birlikde, içki dünýäsinde meseläniň kynçylygyny duýýan kişidir. Gynansak-da, döwrümizdäki ateistleriň uly bir topary gündelik ideologiýalaryň emeli prinsipleri bilen dinden gopan kişilerdir.

Ynanmaýan ýagdaýynda Taňrynyň barlygynyň çüýredilmeginiň mümkin däldigini aňlaýan we muny boýun alýan Bertrand Russell

ýaly akyldarlar bolsa-da, ateistleriň köpüsi şeýle ýetişenligini görkezmandirler, her zada garamazdan, ideologik toslamalaryň ugruna ideýalaryndan we öňünden berlen bahalardan ýüz öwürerler.

Yslama görä, Taňrynyň barlygynyň ýany bilen, içinde Hezreti Ybraýym, Hezreti Musa, Hezreti Isa we Hezreti Muhammet dagylar bolmak bilen ähli Pygamberlere we ahyrýet ýaşaýşyna iman etmek baş ynanjyň esasydyr. Yslamyýetde dili, dini, jynsy, mezhebi we jemgyýetdäki sosial statusy näme bolsa bolsun, her haýsy bir ynsanyň doly derejede mömin hasaplanyp bilmegi, her üç meselede-de ynamsyzlyk bilen garamak (ateist bolmaga) ýeterlikdir. Ynanýan adamlary ateistlerden aýyrýan esasy aýratynlyk-da olaryň bu esaslary ele almalary, özleşdirmegidir.

Ateistleriň esasy aýratynlyklary bolsa, gürrüňi edilýän ynanç esaslaryny red etmeleridir. Takmyn edilip bilinje ýaly, günümüzde dini red edýän bir kişi bu prinsipleriň töwereginde tankytlaryny sanap, garşy çykyş edýärler. Hut şundan ugur alyp, ateistleriň tassyklamalaryny, umuman, üç toparada ele almak mümkindir:

1. Taňrynyň barlygy bilen baglanyşykly bolup öňe sürülen garşylyk.
2. Pygamberler bilen baglanyşykly bolup dile getirilen tankytlar.
3. Ahyrýet ýaşaýşy bilen baglanyşykly garşylyklar.

Bir ateist Taňryny red eden wagty tebigy suratda Pygamberleri we ahyrýet ýaşaýşyny hem inkär etdigidir. Şonuň üçin birine ynanyp, beýlekilerine ynamsyzlyk etmegi ähtimal. Ýöne käbir adamlaryň Taňra ynanýan ýagdaýynda Pygamberlere ýa-da ahyrýet ýaşaýşyna gyzyklanma duýmaýandygy ýa-da ynanmaýandygy görnüp dur. Ýene şunuň ýaly görnüşde käbir filosoflaryňam Taňrynyň barlygyny red eden ýagdaýynda soňsuzlyga ýa-da ruhuň ölümsizligine ynanýandygy belli bolýar.

Ýöne bütin bulara garamazdan, bir ynsan mömin bolmagy üçin, Taňry ynanjy esas bolup, her üç meseläde ynanmagy gerekdir. Edil şunuň ýaly görnüşde, bir adamyň ateist bolmagynyň ölçegi, gysgaça Taňry ynanjy bilen üç ynanjy-da red etmegidir.

Bir adamyň Taňrynyň barlygyna ynanmagyna garamazdan, Pygamber we ahyrýet ynanjyndan habarsyz bolup ýaşamagy onuň ateist bolandygy däldir. Beýle bir adam mömindir. Ýöne bu ýagdaýa garamazdan, Taňra ynanýan bir adamyň-da (eger has soňra maglumat alan bolsa) bu ynanjynyň geregi hökmünde Pygamberleriň barlygyna ynanmagy we olaryň habarlaryny kabul etmegi gerekdir.

Has öň-de aýdylyp geçilişi ýaly, ateistleriň esasy garşylygy Taňrynyň barlygy bilen baglanyşykly bolupdyr. Filosof bolsun ýa-da bolmasyn, örän köp ateist bu meselede birnäçe zatlary tassyklapdyrlar. Öňi bilen Taňrynyň bar bolmaýandygyny (ýokdugyny) öňe sürüpdirler, barlygy bilen baglanyşykly getirilýän faktlary-da red edipdirler. Muny şýdärkäler-de, öňem görlüşi ýaly, dürli motiwlere esaslanyp, aýaga galyp, garşylyklary orta goýupdyrlar.

Bu teoriýalaryň bir böleginiň filosofik bolşy ýaly, psihologika, sosiologika we antropologikadan ybarat bolupdyr. Öňde detallaýyn ele almakçy bolýan şeýle teoriýalarymyz bilen ateistler Taňry ynanjyny çüýretmäge çalşypdyrlar. Ýöne munda başarnykly bolmaýşlary ýaly, öz içlerinde-de baglanyşyksyz, esassyz galýandyrlar. Şeýle-de bolsa, bu teoriýalaryň käbir çäkde, ideologik dogabitdi ýagdaýda goralyp gelinmegi olarda günümüze çenli ýaşama mümkinçiligini beripdir. Ýagny dindar adamlar din bilen baglanyşykly bir meselede jedelleşmäge we söhbet etmäge taýynkalar, ateizmini ideologiýa hökmünde garaýanlar ideýalarynyň jedelleşilmegini we soraga çekilmegini şek-şübhesiz kabul etmändirler. Bu hereketlerini-de esassyz we asylsyz ýöňkelyän günäkärlemeler bilen örtmäge çalşypdyrlar, ikuçly jogaplar bilen meseläni geçmäge çalşypdyrlar.

Ateistleriň Taňrynyň barlygy bilen baglanyşykly asyrymyzda dile getiren iň esasy tassyklamalaryndan biri Taňry ynanjynyň ylmy däldigi bilen baglanyşykly ideýalarydyr. Ylmy derňewleriň Taňry ynanjyny ortadan aýyrýandygyny pikir edýän käbir ateistler ynanýan adamlary ylmyň daşynda bolmak bilen günäkärläpdirler. Bu kişiler Taňrynyň barlygynyň ylmy taýdan subut edilmejekdigini duýgular bilen düşünilmeýändigini we subut edip bolmaýandygyny aýdýarlar.

Ateistler Tañryny red etmegiň ýany bilen tebigatyň, älemiň, dünýäniň we janly organizmiň emele gelmegi bilen baglanyşykly düşündirişleri tutaryk edip görkezýärler. Şonuň üçin älemiň öz-özünden bardygyny, ýagny ýaradylmandygyny, özüniň içki kanunlarynyň içinde bu günlere gelendigini, daşardan bir garyşylmak bilen-de (Tañrynyň yradasy, erki-islegi bilen) şekillenmändigini tassyklaýarlar.

Tañrynyň barlygyny kabul etmeýän ateistler tebigy taýdan Pygamberlere we olaryň Tañrydan wahyý (Pygamberleriň ilçiligi) alandyklaryna-da ynananoklar. Olaryň pikirine görä, Tañrynyň bir adamy ilçi etmegi ýa-da şol kişiniň Hudaý tarapyn ugradylýan habary almagy asla mümkin däl diýip düşüňýärler. Bu prosesde aňladylýan tutaryk, ateistiň pikirçe, hakyky bolmaly däl.

Pygamberligi we wahyýy red etmek gündelik durmuşymyzda bolşy ýaly, edil Pygamberleriň öz döwürlerinde-de görüpdür. Pygamberler aýratyn hem butparazlyga we paganizme (köp tañrylyga) garşy söweş açan ilkinji günlerinde gazaply garşylyklar, aýaga galmalar bilen garşylaşypdyrlar we urp- adaty ýykmaklykda aýyplanypdyrlar.

Bu garşylyklaryň esasynda-da Pygamberlere garşy ynançsyzlyk bolşy ýaly, köne endikleriniň terk edilmegine we täze zatlaryň kabul edilmegine garşy bir gozgalaň duýgusy ýatyr.

Ateistler üçin bir kişiniň ilçilik (pygamberlik) etmegi, Tañrydan perişdäniň üsti bilen habar getirmegi we ölümden soňky ýaşayyşdan gürrüň etmegi kabul edilmejek ýaly ýagdaýdyr. Olaryň jemgyýetçilik durmuşda ýagşylyklary aňladyp, ahlaksyzlyga garşy garşylyk görkezmeleri, adalaty üpjün etmek üçin eden synanyşyklary, haksyzlyga garşy çykmalary, adamlaryň deň (deň hukukly) bolýandyklaryny aýtmaklary we dürs ýaşayyş-durmuşy orta goýmalary birmeňzeş derejede reaksiýa bilen garşy çykylypdyr we red edilipdir.

Pygamberlere ynananlaryň sanynyň köpelendigine garamazdan, käbir adamlar (ateist) tutanýerlilik bilen göreşipdir we olara ýamanlyk etmäge çalşypdyr. Bu kişiler Pygamberiň getiren habarlaryny dürli motiwler bilen red edipdirler we olary diňlemekden gaçypdyrlar. Pygamberlere bolan garşy çykmagyň

astynda din bilen baglanyşykly käbir teoretiki garsylyklaryň ýanynda psihologik, sosiologik, hatda syýasy faktorlar hem bardyr. Ýene bu garsy çykmada şahsy we medeni aýratynlyklaryň hem plana çykandygy görüldür.

Hezreti Pygambere ynanan we Yslama ilkinji giren kişileriň arasynda parhlylyga ugrap ezilen we haksyzlyga uçran horlaryň, ejizleriň, gullaryň, aýallaryň we ýoksul, garyp adamlaryň köpelmegi geň galdyryjdyr. Munuň tersine Pygambere ilkinji garsy çykanlaryň (köplenç) baýlaryň (Ebu Bekri hasap etmände) kabyla reýisleriniň, butlardan hurafelerden (dine soňra giren boş ynançlylardan) we jadygöýlükden gazanç edýänleriň bolmagy dykgat çekijidir.

Ateistler ahyrýet ýaşayşyna-da ynanmandyrlar. Öleninden soňra, gaýtadan direlmäge, dünýäde edilen işleriň hasabynyň berilmegine we ol ýerde bir ýaşayşyň bardygyna-da garsy çykypdyrlar. Ahyrýet durmuşy bilen baglanyşykly Kurany Kerimde aňladylan habarlary-da red edipdirler, möminleriň bu ýagdaýlara ýönelen ynançlaryny, garaşmalaryny, sabyrlaryny we hereketlerini-de kabul etmändirler.

Gurhanda Hezreti Pygambere we ahyrýete ynanmaýan bir kişi hakynda günümüzdeki ateistlere mysal alarlyk aýatlar bar. Bir adam ussatlyk bilen eline ölen adamlaryň süňklerini alyp, olary owardyp, un ýaly edip, bu süňkleriň gaýtadan nähili direljekdigini sorapdyr. Muny Kuran ol kişini bu dünýäde nähili dogulandygyny we şony hem unudanlygy bilen günäkärläpdir. Ikinjisinden birinjiniň has kyn bolýandygyny aýdypdyr we ol kişini düşüncesizlik bilen ýazgarypdyr.

(Ýagny: »Eýsem, (ol kapyr) adam (Biziň) özüni bir damja erkeklik suwundan ýaradandygymyzy görmeýärmí? Ol Bize göz-görtele duşmançylyk edýär. Ol öz ýaradylyşyny ýatdan çykaryp, Bize garsy mysal getirmäge (akyl öwretmäge) synanyşýar. Ol: «Çüýräp giden bu süňkleri kim direldip biler?» diýýär. Oňa: «(Olary) ilkibaşda kim ýaradan bolsa, şol hem (täzeden) direlder. Çünki Ol ähli görnüşde ýaratmagy bilýändir diýip aýt. Ol ýaşyl (öl) agaçdan siziň üçin ot çykarýan hem (Alladyr). Siziň özüňiz hem (ondan) ot ýakýarsyňyz»(Ýasin 77-79) [Şu aýatyň düşündirişinde şeýle diýilýär: Çarwa araplar

«Merh» we «Ufar» diýilýän agaçlary biri-birine süýkäp, ondan ot çykarar ekenler. Bu aýatda hem ýaşyl (öl) agaçlardan ot çykarmaga güýji ýeten Allanyň, çüýrän süňkleri direlrmäge hem güýjüniň ýetjekdigi aýdylmak islenýär].

Ýokardaky mysalda-da görlüşi ýaly, ýaşawyşyň diňe bu dünýäde bolýandygyny aýtmak islemeýän adamlar ahyrýete-de ynanmandyrlar we bedenleriň ölenligi bilen birlikde, her zadyň gutarjakdygyna kanagat getiripdirler. Munuň beýle bolmaýandygyny isle Gurhan isle Hezreti Pygamber dürli görnüşde birnäçe gezek dile getiripdir we adamlary oýarypdyr. Bu ýere çenli netije hökmünde bermäge çalşan tassyklamalarymyz bilen baglanyşykly ateistler dürli motiwleri öňe sürýärler. Ýöne bu motiwler, öňde görjegimiz ýaly, takmyn ediji bolmakdan uzakdyr. Meselem, Taňrynyň ýokdugyny öňe sürýärkärer, tassyklamalaryň tarapynda güýçli faktlar getirmekden ejizdirler. Heniz subut edilmeýän ylmy gipotezalaryň daşynda elinden gelýän zat has öňde beýan edilşi ýaly, Taňrynyň barlygyna ynanýan adamlaryň tezisleriniň ýalňyşdygyny aýtmaga, olary çüýretmäge ýa-da tankyt etmäge çalyşmakdan ybaratdyr. Şeýle-de ylmylyk, rationallyk, logikalyk we ahlaky özbaşdaklyk ýaly bir topar ylmy we filosofik düşüňjeleri ulanypdyrlar we öz hasaplaryna, situasiýa goýmaga çalşypdyrlar. Ýöne bu prosesde ateistleriň subýektiw we ýalňyşlyklary gözden sowa geçenok. Edebi makalalar